

עמק השבוע

גליון עג

שנה ב

פרשת דברים תשפ"ה והימים שאחריה

עיונים וביאורים במדות הימים בשבוע הבא
מאת הרב ג'ר' ראובן מלך שווארץ שליט"א
מחבר סדרת הספרים גינת ראובן, עמקי ראובן, מנחת ראובן ומעיינת ראובן

בשנים שיש בהם פורים משולש ליכא "שבוע שחל בו תשעה באב"

דאיתא וז"ל שנהגו לאסור היינו הכי שחל בשבת ונדחה אבל חל ביום א' מותר אף לדעה זו, עכ"ל, ועיי"ש בכף החיים ס"ק ע"ח דאיתא וז"ל עיין לעיל סימן י"ג אות ז' בענין היכא שסותם השלחן ערוך ואחר כך כותב יש מי שאומר לחומרא שחושש לו לכתחלה היכא דאפשר יעו"ש, עכ"ל. וא"כ נמצא שכשתשעה באב חל להיות ביום ראשון אין שבוע שחל בו תשעה באב כלל, אבל כשתשעה באב חל להיות בשבת, הא מיהא לכתחילה היכא דאפשר שפיר נוהג בו דיני שבוע שחל בו בכל השבוע.

בשנים אשר פורים חל בהם להיות ביום חמישי ותשעה באב חל בשבת, התענית דתשעה באב נדחה ליום ראשון, וגם אז ליתא לשבוע שחל בו תשעה באב, דעיין בשו"ע או"ח סי' תקנ"א ס"ד דאיתא וז"ל לאחר התענית מותר לספר ולכבס מיד, ואם חל תשעה באב ביום ראשון או בשבת ונדחה לאחר השבת, מותר בשתי השבתות, בין שקודם התענית בין שאחריה, ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו. עכ"ל. אבל עדיין הוו השנים שיש בהם פורים משולש מיוחדים, דעיין במ"ב ס"ק ל"ח

עיין במס' תענית דף כו ע"ב דמבואר שניהוגי אבילות מתחילים לנהוג בשבוע שחל בו תשעה באב, והנה בשנים המיוחדים אשר יש בהם פורים משולש וערב פסח חל להיות בשבת, תשעה באב חל להיות בראשון בשבת, וא"כ ליכא "שבוע שחל בו תשעה באב" כלל, וזה מתאים עם מה שראינו בכ"מ דבאותם שנים יש המון דברים בבחינה יותר מתוקנת. (עיין בספרי "שילוש למשולש" ו"שלש עטרות" ו"הוד משולש" ו"נחמה משולשת"). אולם אין זה ענין מיוחד לאותם שנים, דהרי גם

בשנים שיש בהם פורים משולש ליכא "סעודת תשעה באב"

פורים משולש וערב פסח חל להיות בשבת, דליתא לסעודת תשעה באב, ושוב מבואר דבאותם שנים יש המון דברים בבחינה יותר מתוקנת.

אולם אין זה ענין מיוחד לאותם שנים, דהרי גם בשנים אשר פורים חל בהם להיות ביום חמישי ותשעה באב חל בשבת, ליכא "סעודת תשעה באב". אבל עדיין הוו השנים שיש בהם פורים משולש מיוחדים, דבאותם שנים ליכא "דיני תשעה באב" בערב תשעה באב כלל, דאין סעודת תשעה באב, וגם דברים שבצנעא אינם נוהגים בליל שבת, אבל כשתשעה באב חל בשבת, אה"נ ליכא סעודת תשעה באב, אבל עדיין יש דיני תשעה באב שנוהגים בהאי יום, דדברים שבצנעא נוהגים כדאיתא ברמ"א באו"ח סי' תקנ"ד סי"ט.

(ועי' ברמ"א בסי' תקנ"ב ס"ו דאיתא וז"ל ויש מחמירים לטבל אחר אכילתן פת באפר ולאכלו על שם ויגרס בחצץ וגו'. עכ"ל. ועיי"ש במ"ב ס"ק ט"ז דאיתא וז"ל באפר ואומר זהו סעודת ט"ב. עכ"ל.) ועי' במדרש רבה איכה הקדמה פסקה י"ז ובפרשה ג' פסקה ה' דאיתא ד"א ישיחו בי יושבי שער אלו ישראל שהן יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת תשעה באב יושבין וקוראין קינין ונהי ואיכה.

והנה עיי"ש בתענית בדף כט ע"ב דתניא תשעה באב שחל להיות בשבת וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו, ומבואר דבשנים המיוחדים הנ"ל אשר יש בהם

עיין במס' תענית דף כו ע"ב דאיתא ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין, ויש כמה מקורות בחז"ל דהסעודה שאוכלים לפני ט' באב נקראת סעודת תשעה באב, עיין במדרש רבה איכה פרשה ג' פסקה ו' דאיתא ויגרס בחצץ שני וכו' קראת עליו (שם כ') ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ ותנן כל שהוא מסעודת תשעה באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ולאכול שני תבשילין ולרחוץ ולסוך וכל שאינו מסעודת תשעה באב מותר לאכול בשר ולשתות יין ולאכול שני תבשילין, רב מן דהוא אכיל כל מאכלו נסיב חד פת פחית ויהב עליה קטם ואמר זו היא סעודת תשעה באב לקיים מה שנאמר (איכה ג':ט"ז) ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר וכו'. ועד"ז איתא בירושלמי בפ"ד דתענית.

בשנים שיש בהם פורים משולש יש פחות ניהוגי אבילות בתקופת תשעה באב וא"כ הם יותר ראויים לגאולה

חדשים, דלא כשאר ראשי חודש אב. ותשעה באב הוא ביום ראשון, ולכך לית בו שבוע שחל בו כלל, אפילו לכתחילה. ותשעה באב הוא ביום ראשון, ולכך לית שום דיני תשעה באב בערב תשעה באב, אין סעודת תשעה באב ואין דברים שבצנעא נוהגים.

חודש אב, דרגת שבוע שחל בו, ודרגת סעודת המפסקת, ולפי הנתבאר לעיל נמצא דהשנים המיוחדים הנ"ל אשר יש בהם פורים משולש וערב פסח חל להיות בשבת הוו בבחינת יותר מתוקנת לגבי כל הג' דרגות, דראש חודש הוא בשבת, ולכך לית בו שום ניהוגי אבילות וכשאר ראשי

עיין במשנה בתענית דף כו ע"ב דאיתא משנכנס אב ממעטין בשמחה שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין, הרי שיש בזה שלש דרגות, דרגא מראש

הנה אם יש חלות פחות דיני אבילות דתקופת תשעה באב בהאי שתא א"כ האי שתא הוא עכ"פ בבחינת קצת מופקע מהחורבן, וא"כ האי שתא הוא יותר מיועד להגאולה, והדברים מותאימים מאד עם המבואר בדרשות החת"ס (תקפ"ח דף רמז ע"ב) וז"ל בהפטרה וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות, י"ל ימי עולם שתחלת חנוך המשכן ה' ביום שנטל עשר עטרות ביום שנברא בו העולם שבת פז ע"ב לומר שחביב כנסיאת כל העולם וכן י"ט א' של פסח בשבת וי"ט א' ביום א' וכן ה' יום נשיאתו של הלל במעשה דבני בתירה ר"פ אלו דברים בע"פ שחל להיות בשבת והיינו משום שאותו דבר ה' סבה להחזיר קרן מלכות בית דוד למקומה כ"כ בעשרה מאמרות יען כי בבית שני המליכו הכהנים ושוב נתגלגל להורדוס ובניו והעלימו עינם מפסוק לא יסור שבט מיהודה כ"כ רמב"ן פ' ויחי ע"כ ראו חז"ל להחזיר עטרה למלכות ב"ד ע"י נשיאת התורה הלל ומשפחתו וזה ה' סבה ע"י ע"פ שחל להיות כשבת שעלה הלל מבבל ומלך עליהם וכו' ועכ"פ

ה' בע"פ בשבת אשר מזה נראה שזמן כזה ראוי לגאולה יותר שהוא יום שנבראו בו שמים וארץ והעולם ע"כ אמר וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם דייקא כימים שנברא בהם העולם וכשנים קדמוניות כמו שה' בשנים קדמוניות כנ"ל. עכ"ל. ועיין בספר אמרי נועם על התורה פרשת פקודי דאיתא וז"ל ביום החודש הראשון באחד לחדש תקים את המשכן, הנה קביעות זה השנה שנת תרל"ו שהוא שבת ערב פסח הוא דבר חשוב ויקר מאוד, כי גם גאולה העתידה תהיה בקביעות כזו, כאשר מבואר בשם הצדיק מהרמ"מ מיימאנוב [בספרו מנחם ציון בהפטרה וערבה בסעודת ליל שבת ע"פ ד"ה וערבה], אשר לזה אומרים הפטרת וערבה בשבת הגדול דוקא כשחל בו ערב פסח, כי אמרו חז"ל [עירובין מג ע"ב] אין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי יו"ט כי העם טרודים, ואם כן הלא הגאולה תהיה ביום א' דפסח, כי בניסן עתידין ליגאל, ואליהו יבוא יום מקודם, כמ"ש [מלאכי ג'כג] הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ד', וא"כ איך יבוא בערב פסח, הלא העם טרודין, אלא ודאי שיהא אז שבת

ערב פסח ואין העם טרודין, ולזה אומרים הפטרת וערבה, כי שמה נאמר האי קרא הנה אנכי שולח, עכד"ה, וכמו כן כניסת ישראל לארץ ישראל היה אז הקביעות שבת ערב פסח, כי ב' באדר משה מת, וז' באדר היה אז ביום ו' ערב ש"ק, כמבואר בספר יערות דבש [חלק שני דרוש י"ז] כי אי אפשר שיהיה ז' אדר בשבת, ומה שאמרו ז"ל [זוהר ח"ב דף פח ע"ב ועיין מ"ש בתוס' מנחות ל ע"א בד"ה מכאן ואילך] אשר בשבת במנחה מת משה, היינו, סליקת הנשמה לעילא לרום המעלות, אבל מיתת הגוף היתה יום מקודם שהוא ערב שבת היה ז' אדר, עיין בספר הנ"ל, וכיון שכן כשחל ז' אדר בערב שבת, ממילא חל יום א' דפסח ביום ראשון, ושבת הוא ערב פסח, ועיין במסכת קידושין לח ע"א, וכמו כן הקמת המשכן שהיתה בחודש ניסן ביום א' בו, ואמרו בגמרא אשר אותו יום נטל עשר עטרות, כי היה יום ראשון בשבוע, עיין בגמרא שבת פז ע"ב, אם כן היה פסח ג"כ ביום א', ושבת היה ערב פסח, הראתי לפניך אשר קביעות כזו מסוגל לישועת ישראל, כן יתן ד' ברחמיו אמן. עכ"ל.

אין אומרים תחנון אבינו מלכנו וסליחות בתשעה באב

הנה ידוע דבתשעה באב אין אומרים תחנון אבינו מלכנו וסליחות, ודלא כשאר תעניות, והדברים נראים תמוהים לכאורה, הרי לכאורה תשעה באב הוא סוג יום הקשור מאד לתחנון אבינו מלכנו וסליחות. (אולם עיין בסידור רס"ג עמ' שי"ט ובסידור רב עמרם גאון ח"ב סי' צ"ט דאיכא סליחות לתשעה באב.)

ועיין בשו"ע או"ח סימן תקנ"ט ס"ד דאיתא וז"ל אין אומרים תחנון (ולא סליחות) בת"ב ואין נופלים על פניהם משום דמקרי מועד. עכ"ל. ועיי"ש בבית יוסף שהביא גם עוד טעם וז"ל

ומ"ש ואין אומרים תחינות דאיקרי מועד כן הוא בהלכות תשעה באב דמורכי (תענית סי' תרל"ו) וכן כתב הרוקח (סי' שי"א) דמטעם זה אין נופלים על פניהם ועוד נתן טעם אחר משום שתם תפילתי, סכותה בענן לך וגו'. עכ"ל. עיין גם במחזור ויטרי הלכות תשעה באב רס"ו דאיתא וז"ל ואינם נופלים על פניהם משום שנ' שתם תפילתי. עכ"ל.

הנה לגבי הטעם דתשעה באב איקרי מועד, הדברים נראים קשים לכאורה, דאח"כ תשעה באב איקרי מועד, אבל הוא "מועד לשבור בחורין",

וכמו שמותר ומצוה גדולה לבכות בתשעה באב, ודלא כשאר מועדים, הוא הדין דלכאורה י"ל הני תפילות בתשעה באב. וצע"ע בזה. וכן לגבי הטעם ד"סתם תפילתי" עדיין צ"ב דלמה דוקא אין אומרים הני תפילות.

ואפשר דז"ל דגדר אותם תפילות הוא תפילה לינצל מצרות והתגברות הרע, אבל בתשעה באב לא משתדלים לתקן ולינצל מהתגברות הרע, אלא מכירים ומקבלים דהמצב הקיים עכשו הוא מצב דחורבן והתגברות הרע (ומוחמת האי הכרה גופא מקווים לעשות תשובה ולינצל כמובן). וא"ש.

איוב קינות וירמיהו ג' ספרי פורעניות

עיין במסכת תענית דף ל ע"א דאיתא תנו רבנן כל מצות הנהוגות באבל נוהגות בתשעה באב אסור באכילה ובשתיה ובסיכה ובעניית הסנדל ובתשמיש המטה ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן בטלין משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב רבי יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן בטלים בו משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. הרי שהוזכר בזה בדיק שלשה ספרים בתורה שבכתב שמותר ללמוד בהם בתשעה באב, איוב קינות (איכה) ודברים הרעים שבירמיה. ועי' ברמב"ם בפ"ה מהל' תעניות ה"א דאיתא וז"ל

ואסור לקרות בתשעה באב בתורה או בנביאים או בכתובים ובמשנה ובהלכות ובתלמוד ובאגדות ואינו קורא אלא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה. עכ"ל. ועי' בשו"ע יו"ד סי' שפ"ד שהזכיר דוקא הני ג' ספרים לגבי אָבֵל, וז"ל אבל מותר לקרות באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה. עכ"ל. אולם עיין באו"ח סי' תקנ"ד דאיתא וז"ל אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה. עכ"ל. הרי דהתם מאיזה טעם לא הזכיר ספר קינות. אבל עיי"ש בסעיף ב' דאיתא וז"ל ומותר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין, וכן ללמוד פירוש איכה ופירוש איוב, עכ"ל, ואם מותר ללמוד מדרש איכה ופירוש איכה כל שכן דמותר ללמוד ספר איכה עצמה. (ואפשר דהשו"ע לא הוצרך להזכיר דמותר ללמוד ספר קינות כיון דמבואר בסי' תקנ"ט דקוראים איכה בציבור, ורק הבבלי והרמב"ם שלא הזכירו שקוראים איכה בציבור הוצרכו להזכיר שמותר ללמוד ספר איכה.)

והנה עיין במסכת ברכות דף נז ע"ב דאיתא שלשה נביאים הם הרואה ספר מלכים יצפה לגדולה יחזקאל יצפה לחכמה ישעיה יצפה לנחמה ירמיה ידאג מן הפורענות שלשה כתובים גדולים הם הרואה ספר תהלים יצפה לחסידות משלי יצפה לחכמה איוב ידאג מן הפורענות שלשה כתובים קטנים הם הרואה שיר השירים בחלום יצפה לחסידות קהלת יצפה לחכמה קינות ידאג מן הפורענות. הרי מבואר להדיא דהני שלשה ספרים הם קבוצה אחת, שלשת ספרי פורעניות, וא"ש שהני שלשה הם הספרים שמותר ללמוד בתשעה באב ובאבילות, ימי פורעניות. ועיין בערוך השולחן על או"ח סימן תקנ"ד ס"ה דאיתא וז"ל מה המה דברים הרעים וכו' ודברים הרעים שבירמיה השייכים לישראל וכו', ויראה לי דכן דברים הרעים שבשאר נביאים מותר לקרות, ומה שהש"ס חשיב רק ירמיה משום דבירמיה יש הרבה דברים רעים. עכ"ל.

מקורות לקריאת איכה בתשעה באב

אמרו שם ערבית אין אדם שומע לחברו מפני שהן מתפללין בלחש, ואין אומרים לא ברכו ולא יהי שם, אלא בתפלה של שחרית לאחר הפסוקים והמזמורים האלו אמרו ברכו ביוצר בקול נמוך ואין מזכירין קדוש ואף לא קדיש, אבל בתפלת המנחה אמרו קדוש וקדיש, עד כאן במסכת סופרים, ואף בזו נתלה הדבר במנהג. עכ"ל.

ועיין בספר תהילים פס"ט פ"ג דכתיב "יש ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר", ועי' במדרש רבה איכה בהקדמה בפסקה י"ז (ולהלן שם בפ"ג פ"ה) דאיתא ד"א ישיחו בי יושבי שער אלו ישראל שהן יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת תשעה באב יושבין וקוראין קינין ונהי ואיכה. והנה יש מזה עוד מקור שקוראים איכה בתשעה באב, אבל לית מזה מקור שקוראים אותה בציבור. עי' לקמן.

והנה ראינו דמבואר בשו"ע וברמ"א באו"ח סי' תקנ"ט ס"ב שבליל תשעה באב אומרים איכה, ועיי"ש בביאור הגר"א דאיתא וז"ל מתפללים כו' ואומרים כו' במ"ס שם שקורין ספר קינות בערב כו' וכ"ה באיכה רבתי. עכ"ל. הרי דהגר"א הביא ה' המקורות הנ"ל, המס' סופרים והמדרש איכה. וכן עיין בהגהות מיימוניות בפ"ה מהל' תעניות אות ד' דאיתא וז"ל מה שקורין איכה בתשעה באב יש במס' סופרים ובאיכה רבתי. עכ"ל.

(ויש גם עוד מקום דדברי האי מדרש הובאו להלכה, דעי' ברמ"א בס' תקנ"ט ס"ט דאיתא וז"ל מנהג בכל גלילות אשכנז לאכול סעודה קבועה קודם מנחה, ואח"כ מתפללין מנחה ואוכלים סעודה מפסקת, ונוהגין להרבות קצת בסעודה ראשונה, כדי שלא יזיק להם התענית הואיל ופוסקים מבעוד יום כמו ביום כיפורים, ויש קצת ראייה לזה ממדרש איכה רבתי. עכ"ל. ועיי"ש בביאור הגר"א דאיתא וז"ל יש קצת וכו' שאמרו שם ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר אלו ישראל שאוכלין ושותין ומשתכרין בעט"ב ואחר כך קורין איכה. עכ"ל.)

הרי מבואר שיש מקורות בחז"ל לקריאת איכה בתשעה באב. ואף דלית לזה מקור בש"ס בבלי וכו"ל, אבל יש הרבה דברים שעושים ע"פ עוד ספרים, ובפרט לגבי קריאות בתעניות וקריאות השייכות להחורבן, וכדאיתא בתוס' במס' פסחים דף מ ע"ב ובתוס' במס' מגילה דף לא ע"ב.

באב הזכיר גם עוד דברים מסדר היום דתשעה באב מהלכה ד' עד פ"ט ה"א.

ועיי"ש דאיתא יש שקורין ספר קינות בערב ויש מאחרין עד הבקר לאחר קריאת תורה שלאחר קריאת תורה עומד וראשו מתפלש באפר ובגדיו מפולשין וקורא בבכיה וביללה אם יודע הוא לתרגמו מוטב ואם לאו נותנו למי שיודע לתרגם בטוב ומתרגם לפי שבינו בו שאר העם והנשים ותינוקות שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים וכ"ש זכרים וכו'. הרי מפורש בזה דקורין ספר קינות בתשעה באב, ומהא דהוזכר הענין דתרגום לשאר העם, מאד משמע דמייירי בקריאה בציבור, וא"כ יש מכאן מקור לקריאת איכה בתשעה באב בציבור. [עיין בספר תורת האדם להרמב"ן אות ק"ט דאיתא וז"ל במסכת סופרים משבע המסכתות הקטנות מצאית גבי נהגו העם לומר מזמורים בעונתן בתשעה באב ארבעה פסוקים משל ירמיה וכו', וגרסין התם יש שקורין ספר קינות בערב ויש שמאחרין עד הבקר לאחר קריאת ספר תורה שאחר קריאת התורה עומד השליח ומתפלש ראשו באפר ובגדיו מפולשין וקורא בבכיה וביללה אם יודע הוא לתרגמו מוטב ואם לאו נותנו למי שיודע לתרגם בטוב ומתרגם לפי שבינו כל שאר העם והנשים והתינוקות שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים וכ"ש בנים זכרים, והקורא בת"ב אומר ברוך דין האמת, ויש שמניחין את תיק התורה על הקרקע ואומר נפלה עטרת ראשנו וקורעין ומספידין כאדם שמתו מוטל לפניו, ויש שמשנין מקומן ויש שיורדין מספסליהן וכולן מתפלשין באפר, ואין אומרים שלום זה לזה כל הלילה וכל היום עד שישלימו העם קינותיהם, ובשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת לחוץ כדי שלא יפסיק לבו מן האבל וכ"ש לשוח עם הגוי, ומסתברא דהך **מכילתא מנהגי תניא**, וכך היו נוהגין **שאחד קורא מגילת קינות וכולן שומעין, כדרך שאמרו במגילת אסתר**, ומבקר בקריאתה על מקרא מגילה, וכך הזכירו שם בפרק י"ד, וכאן אמרו שמבקר דין האמת ונמצא שמבקר עליה שתים, וכן מאי דקאמר קורעין ומספידין מנהגי ניהו, וכן מקום שנוהגין לשנות את מקומם שעושין אותו כשבת שניה של אבלות, ומקום שיורדין מספסליהם עושים אותו כשבת ראשונה, וכן נהגו עכשיו, שאילו מן הדין אין לנו בגמרא שינוי מקום וישיבת קרקע בתשעה באב כלל, קל וחומר מכפיית המטה וכמו שפירשנו למעלה, ועוד

עי' בשו"ע וברמ"א באו"ח סי' תקנ"ט ס"א וס"ב דאיתא וז"ל מנהגי תשעה באב וכו' מתפללים בנחת ודרך בכי כאבלים, וכן עושים בקריאת איכה, ובכל איכה מגביה קולו יותר וכשמגיע החזן לפסוק השיבנו אומרים אותו הקהל בקול רם ואח"כ מסיים החזן וחוזר הקהל ואומרים השיבנו בקול רם וכן החזן, בליל תשעה באב מתפללים ערבית ואומרים איכה וקינות ואומר אחר קינות ואיכה סדר קדושה וכו'. עכ"ל. הרי מבואר דקוראים איכה בליל תשעה באב, ומהא דהוזכר "חזן" מבואר דהאי קריאה היא בציבור. והנה לא הוזכר בשום מקום בש"ס בבלי דקוראים איכה בתשעה באב, ויל"ע אי יש לזה מקור בחז"ל, ואי יש מקור שעושים כן בציבור.

והנה עיין במס' סופרים פ"ד ה"ג וה"ד דאיתא ברות ובשיר השירים באיכה ובמגילת אסתר צריך לומר על מקרא מגילה ואע"פ שכתובה בכתובים, הקורא בכתובים צריך לומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות בכתבי הקדש. הרי מבואר להדיא שיש ברכה על "איכה".

אבל עיין לעיל שם בפ"ג ה"ח דאיתא כתיב (נחמיה ח') ובפתחו עמדם כל העם ומה כתיב בתריה ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול במה גדלו רב אמר גדלו בשם המפורש רבא אמר בברכה גדלו והיכי מברך בעשרה אומרים ברכו את ה' המבורך ביחיד כשהוא משכים לקרוא אומר בא"י אלהינו מלך העולם אשר נתן לנו תורה מן השמים חיי עולמים ממרומים ברוך אתה ה' נותן התורה. הרי מבואר שיש שתי מיני קריאות שמבכרים עליהם, קריאה בעשרה וקריאה ביחיד, ולא מבואר אם הקריאת איכה הנ"ל מייירי במי שקורא איכה בעשרה או ביחיד, וא"כ אפשר דלית מזה מקור להא שאנו קוראים איכה בציבור בתשעה באב. וכן הרי לא מבואר להדיא אם מייירי במי שקורא איכה בשאר ימות השנה או בתשעה באב, וא"כ אפשר דלית מזה מקור שקוראים איכה בתשעה באב כלל.

אבל עיין לקמן במס' סופרים בפרק י"ח, דתחילת הפרק מייירי ב"שיר של יום", ועיי"ש בהלכה ג' דאיתא השיר של יום דט' באב, בט' באב בארבע פסוקים משל ירמיה (פרק י"ד) המאוס מאסת את יהודה עד כי אתה עשית את כל אלה ושני מזמורים הללו אלהים באו גוים בנחלתך ועל נהרות בבל אע"פ שבכל מקום מקדימין דברי קדושה לדברי קבלה בזה דברי קבלה מקדימין לדברי קדושה, ו"אידי" שהזכיר השיר של יום דתשעה

זמן קריאת איכה בתשעה באב

עומד ומתפלש באפר ובגדיו מפולשין וקורא בבכיה ויללה וכו'. עכ"ל. ומהא דהטור כתב "אבל" משמע שיש מחלוקת בין הסדר שכתב האבי עזרי להמס' סופרים, וי"ל דהמחלוקת היא בזה, דהאבי עזרי סובר דקורין איכה בלילה, [וממילא הזכיר הענין דמיעוט הדלקת נירות] אבל המס' סופרים סובר דאין קריית איכה מיוחד להלילה, שקורין בלילה או ביום. ותזנין כנ"ל שיש ב' שיטות אי קריאת איכה היא דוקא בלילה או גם ביום, וא"כ שפיר י"ל שיש בזה מחלוקת בין המדרש להמס' סופרים,

הוא דצריך לקרות איכה באיזה זמן בתשעה באב). ואפשר שיש להביא סמך לדברינו מהטור שם (או"ח סי' תקנ"ט) דאיתא וז"ל סדר היום כתב אבי העזרי ליל ט"ב חולצין מנעליהם והולכין לבה"כ ויושבין לארץ כאבלים ואין מדליקין נרות רק נר אחד לומר לאורו איכה וקינות ועומד ש"ץ ומתפלל ערבית ואומר קדיש שלם וקורא איכה ואומר קינות ואח"כ סדר קדושה וכו', אבל במסכת סופרים כתב יש קורין ספר קינות בערב ויש שמאחרין עד הבוקר לאחר קריאת ס"ת שאחר קריאת ס"ת

הנה נלענ"ד דמשמע במדרש איכה הנ"ל שקורין איכה בליל תשעה באב, דהא משמע שם דהפסוק מייירי בקריאת איכה סמוך להסעודה שאוכלים בערב תשעה באב, ואם קריאת איכה אינה צריכה להיות בלילה, איך אפשר לפרש דהפסוק קאי על קריאת איכה. אבל במס' סופרים איתא כנ"ל "יש שקורין ספר קינות בערב ויש מאחרין עד הבקר". וי"ל שיש בזה מחלוקת בין המס' סופרים והמדרש, דלפי המדרש קורין איכה בליל תשעה באב ולפי המס' סופרים קורין איכה בלילה או ביום (שהעיקר

וי"ל דמשמע בשו"ע וברמ"א דקיי"ל בזה כהמדרש. ולכאורה יש עוד מקום שיש בענין קריאת איכה מחלוקת בין המדרש והמס' סופרים, וגם שם נהגים למעשה כהמדרש. דהנה במס' סופרים איתא כנ"ל "שלאחר קריאת תורה עומד וראשו מתפלש באפר ובגדיו מפולשין וקורא בבכיה וביללה", הרי מבואר דהקורא איכה "עומד", אבל במדרש איתא כנ"ל "יושבין וקוראין קנין ונהי ואיכה", הרי מבואר דהקורא איכה "יושב", וא"כ יש מחלוקת בין המס' סופרים והמדרש אם הקורא איכה עומד כשאר קריאות, או יושב, ולמעשה גם בזה נהגים כהמדרש, לקרוא איכה בישיבה. וכן אפשר שיש עוד מקום דלא נהגים כהמבואר במס' סופרים, דבמס' סופרים איתא כנ"ל "הנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים", ומבואר דנשים חייבות באיכה, ולכאורה לא נהגים בזה כהמס' סופרים, וא"כ אפשר דגם לגבי דברים אחרים הנ"ל לא נהגים בזה כהמבואר במס' סופרים.

ויש להוסיף, דהנה עיין ברמ"א באו"ח סוף סי' ת"צ שכתב דקורין שיר השירים וקהלת ורות ברגלים, וידוע דלמעשה נהגים לקרות הני מגילות ביום (לפני קריאת התורה). אבל עיין במסכת סופרים פ"ד ה"ח דאיתא א"ר לוי מגלת אסתר צריך לקרותה בלילה ולשנותה ביום שנאמר למען יזמור כבוד בלילה ולא ידום ביום וכו' נהגו העם לומר כן לאומרה במוצאי שבתות של אדר עד שיעברו חמשה עשר באדר ומקרי היכי קרי בשבת ראשונה של אדר קורין העם ביחד עד בלילה ההוא ובמוצאי שבת שניה קורין מבלילה ההוא עד ודובר שלום לכל זרעו בשיר השירים קורין אותו בלילי ימים טובים של גלויות האחרונים חציו בלילה אחד וחציו בלילה השני רות במוצאי יום טוב ראשון של עצרת עד חציו ומשלים במוצאי יום טוב האחרון ויש אומרים בכלן מתחילין במוצאי שבת שלפניהם. הרי מבואר שלענין זמן קריאת שה"ש ורות אין אנו נהגים כהזמנים שהוזכרו במס' סופרים, וא"כ גם לגבי איכה י"ל דא"ש לומר דאין אנו נהגים כהזמנים שהוזכרו במס' סופרים. וא"ש. הנה מהו הדין בציבור חדש שרוצים מאיזה סיבה לנהוג לקרוא איכה ביום. ולפי הנתבאר לאו כל כמיניהו למעבד כן, דקיי"ל כהמדרש וסדר היום באבי עזרי דקורין איכה בלילה. אולם אפשר דגם בלא"ה לאו כל כמיניהו למעבד כן, דאף אם קיי"ל כהמס' סופרים דהדבר תלוי במנהג המקומות, אבל אפשר דכל העולם נעשה מקום שנהגים לקרות בלילה.

הנה שו"ר בקונטרס "ליקוטי הערות בדיני קריאת מגילת איכה" (שיצ"ל בשנת תשפ"ב) שכתב דלא ככל דברינו הנ"ל, וז"ל יש שרצו להוכיח וכו' דדעת המדרש שתקנת קריאת איכה היתה רק בלילה ודלא כהמס' סופרים דס"ל שתלוי במנהג המקומות וכו', אמנם פשוט דאין שום הכרח לזה, אלא שבמקומם של מסדרי המדרש היה המנהג לקרותה בערב וכנזכר גם במס' סופרים שיש שנהגו כן, והמדרש רק מספר המעשה איך שהיו עושים

במקומם, אבל אין בזה שום רמז דס"ל שמצד הדין מוכרחים לעשות כן בדוקא. עכ"ל. וצ"ע. ואפשר דהדברים תלויים בפירוש דברי השל"ה (שהובאו בקיצור במג"א ובמ"ב בס"י תקנ"ט), דעיי"ש בריש מס' תענית דאיתא וז"ל מצוה גדולה להתאבל בט' באב וקינה מבעי ליה, ועיקר הקינה היא מגילת קינות, דהיינו מגלת איכה הנאמרה ברוח הקודש, על פי נבואת ירמיה, על כן נראה לי מנהג טוב כל יחיד ויחיד יחזור ויקרא מגלת איכה למחר בינו לבין עצמו, כי לעולם ענין היום עדיף, כדמצינו לענין שבת כבוד יום עדיף מכבוד לילה, וכן מצינו לענין קריאת מגילה, חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום והטור סימן תקנ"ט הביא דברי מסכת סופרים שכתב יש קורין ספר קינות בערב, ויש מאחרין עד הבקר כו', על כן אני אומר ר"א שמים יוצא ידי שניהם, ואין לומר דזמנה דוקא בלילה, מדכתיב בכה תבכה בלילה, דאדרבא משם ראה דיותר טוב לעורר ולבכות ולקונן ביום ט' באב, כי בכה תבכה קאי אליל עשירי כמו שכתב רש"י באיכה בכה תבכה בלילה שבו נשרף רוב ההיכל, כי הציתו האש לעת ערב כו', ואף על גב דאין הצבור עושים כן, ואין קורין אלא בלילה, מכל מקום ראוי ליחיד לעשות כן, וסימנך אבל יחיד עשי לך, והמתענין ליל י' פשיטא ופשיטא דמנהגא הוא שיקראנה בליל עשירי גם כן לקיים בכה תבכה בלילה, ואם מתענה אף ביום העשירי וקורא אותה גם ביום העשירי, יקויים בו שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. עכ"ל.

הנה מהו הדין בציבור שלא קראו איכה בלילה, האם הם צריכים לקרוא איכה ביום. ומצאתי שיש בזה מחלוקת הפוסקים, דע' בספר ארץ ישראל להגר"מ ט' בעמ' ס"ז ובהערה שם דאיתא וז"ל האשכנזים הפרושים קוראים איכה במגילה כשרה כתובה על קלף ומברכים על מקרא מגילה אבל לא שהחיינו ולמחרת בבוקר אחרי הקינות נוהגים לקרוא שוב מגילת איכה במגילה כשרה אבל בלי ברכה וגם אם לא קראו המגילה בלילה ואפילו מאונס אין מברכים על קריאתה ביום וכו' שאלה זו נשאלה בשנת תש"ח כשבבתי כנסיות רבים לא קראו המגילה בלילה כי היה ליל הפגזה על ירושלים ושאלו בבוקר אם לברך על המגילה ביום, והייתי גם אני בין המשיבים שלא לברך ביום ועל שאלת כמה תלמידי חכמים מנא לי הכי השבתי מדחזינן שבתשעה באב תקנו לקרוא בצבור ובברכה להני פוסקים רק בלילה, וביום ליכא חיוב, ואפילו להשל"ה והמג"א ריש תקנ"ט שאמרו לקרוא גם ביום אין זה מחיובא של הצבור אלא מנהג יחידים לקרוא בבית לא כבפורים שחייב לשנותה ביום ומה שאנו קורין בבוקר בצבור בלי ברכה הוא משום שבבית לא יקראו כל אחד ואחד ואם היה החיוב לקרוא פעם אחת או בלילה או ביום ודאי היו מתקנים קריאת המגילה ביום כמו קריאות המגילות דיו"ט פסח שבועות וסוכות וכו' המצות שחייבין ביום וש"מ שחייב קריאת איכה הוא רק בלילה והטעם עפ"מ שאמרו ז"ל על הפסוק ויבכו העם בלילה ההוא על

שהם בכו בלילה ההוא בכיית חנם נגזר על אותו הלילה לבכות בו על חורבן ראשון ושני וכדכתיב בכה תבכה בלילה. עכ"ל.

אבל עיין בספרו של הגר"מ קארפ שליט"א לבין המצרים בעמ' ר"ז דאיתא וז"ל אם לא קראו איכה בלילה כלל חייבים מדינא לקרותה ביום וכו', וע"ד ציבור שאירע להם שלא קראו המגילה בלילה כלל אף לא מתוך חומשים הנדפסים לכאורה נראה שיקראו ביום בברכה כשקורין ממגילה כשרה שבמס' סופרים פ"ח מבואר שקריאתה שמברכין עליה היא או בלילה או ביום ולא שייך לומר בזה שעבר הזמן כיון שכל היום זמנה וא"כ אף שלא קראו בלילה יכולים לקרוא ולברך ביום וצ"ע, וכן ראיתי בנטעי גבריאל שכתב כן בשם ספר זר התורה ואינו תחת ידי ואף דשם השיג עליו בסברא בלא טעם נראה לכאורה כמ"ש במס' סופרים. עכ"ל. [וכ"ה בקונטרס ליקוטי הערות הנ"ל וז"ל כיון שבמס' סופרים מפורש שיש שהיו קורין איכה בבוקר, והובא זה ברמב"ן וטור וכו"ל והוא רק ענין של מנהג וכמשי"כ הרמב"ן וכו"ל, א"כ אע"פ שמנהגינו כאותן שנהגו לקרותה בלילה מ"מ היינו רק לכתחילה אבל אם אירע שלא קראו אז בודאי יש לקרותה ביום ובברכה. עכ"ל. (אולם לגבי הברכה עיי"ש דאיתא וז"ל ומה שאפשר לפקפק הוא רק מטעם שרוב העולם בזמנינו נוהגים שלא לברך על קריאת איכה, ורק מתפללי נוסח אשכנז בא"י וכן בעוד איזה קהילות בחו"ל נוהגים כן עפ"י הגר"א וכו' וא"כ דיינו לברך באופן שנהגו מעולם, ולא באופן אחר כיון שיש איזה צד לומר שבאופן זה אין לברך, ולכן אם כי יש מקום למנוע מלברך, אבל המבקר בודאי שיש לו על מי לסמוך. עכ"ל.)] הנה חזינן שהרב קארפ שליט"א הביא רא' מהמס' סופרים שאם לא קראו איכה בלילה דצריכים לקרותה ביום, [ועפ"ז ס"ל דבכה"ג דיכולים לברך ביום], אבל לפי הנתבאר לעיל שיש בזה מחלוקת בין המדרש (וסדר היום שהוזכר באבי עזרי) להמס' סופרים י"ל דליכא רא' להלכה למעשה מהמס' סופרים, דא"נ כן ס"ל להמס' סופרים, אבל בשו"ע וברמ"א משמע דקיי"ל כהמדרש, וממילא קריאת איכה היא רק בלילה ואם לא קראה בלילה אין חיוב לקרותה ביום (וממילא אי אפשר לברך ביום). ועיין בספר זה השלחן ח"ג עמ' ע' דאיתא וז"ל ומעתה אי אפשר לנו לשנות המנהג שאנו נוהגים ע"פ הקדמונים בענין הזמנים של כל מגילה ומגילה, ונהי דאם לא קראו המגילה שה"ש וכו' בשחרית שקוראים אותה במנהג עם הברכות זהו מדזמנה הוא כל היום אבל לא יעלה על לב שאם לא יהיה אפשרות לקרותה בזמנה בשבת שבתוך החג שיוכלו לקרותה בליל יו"ט האחרון או להתחיל אותה במוצאי שבת שלפני החג ולברך עליה אז ולהסתמך דעל כל פנים נמצא כזה מנהג במס' סופרים ונוכל לסמוך עליו בשעת הדחק, ולפ"ז אותו הדבר נד"ד בקריאת איכה ביום עם ברכה על סמך שקיים זה סוף סוף לדידן כקריאת שה"ש במוצאי שבת שלפני פסח ממש אותו הדבר. עכ"ל.

אותל חופות

עימוד שחורף טקסט ליצירה
05276-74041 | 05276-74041

הפאה מרומים ויחזיק ספרים
י. בלוי
עד הבית

החלוקה הגדולה של ספרי המחבר

בתי כנסת, בתי מדרש, כוללים וישיבות, ואוצר הספרים
זכאים לקבל ספרים בחינם, וללא עלות משלוח
המלאי מוגבל! | הזריז נשכר!

לפרטים ניתן לפנות למוקד ההזמנות של י. בלוי
bloy.co.il • 054-856-40-33 • bloyseforim@gmail.com
כמו"כ ניתן לרכוש את הספרים בתשלום סמלי

לפניות, הארות, ולהרשמה לקבלת הגיליון מידי שבוע במייל

ניתן לפנות בכתובת: emekhashavua@gmail.com

או להשאיר הודעה במספר: 516-581-3597 (001)

או בפקס: 1532-5326259

לתרומות והנצחות אפשר לפנות להנ"ל